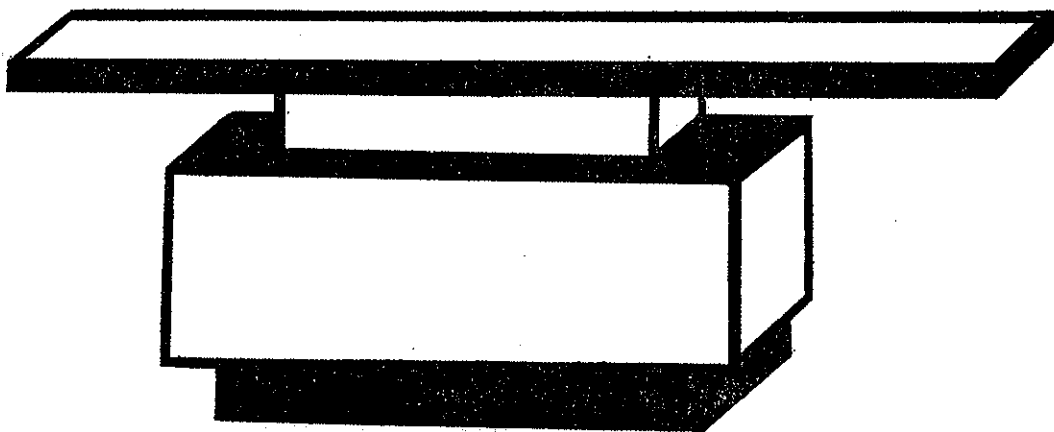

ZNAČENJE I RASPORED POJEDINIH MJESTA U CRKVI

Crkva je prostor gdje se okuplja narod Božji radi slušanja Riječi Božje i slavljenja sakramenata, osobito Euharistije. Taj prostor, posvećen sakramentalnim činima, postaje sveti prostor, sveta kuća. Usko povezan uz službu sakramenata, taj se prostor kroz povijest Crkve stvarao sa stvaranjem sakramentalnih obreda. Obnovljeni sakramentalni obredi, kako ih je zamislio Drugi vatikanski koncil, traže obnovu svetih mjesta gdje će se ti obredi vršiti. Zbog svoje osjetljivosti — bilo s obzirom na umjetničku vrijednost, bilo još više s obzirom na njihovu liturgijsku funkcionalnost — sveta mjesta zaslužuju posebnu pažnju. Ovdje želimo nešto reći o njima u svjetlu povijesti i suvremene pastoralno-liturgijske orijentacije. Posebnu pažnju posvetit ćemo, dakako, središnjem mjestu crkvenog prostora — oltaru. Na kraju ćemo iznijeti neka načela koja mogu biti od koristi kod preuređenja svetih mjesta u starijim crkvama.

Oltar — središnje mjesto u crkvi

Sve do VI. st. sačuvao se običaj, koji je bio postao i pravilo, da se u jednoj crkvi nalazi samo *jedan oltar*. Svjedočanstvo iz otačkih spisa sasvim izričito potvrđuju tu činjenicu. Sv. Ciprijan tu praksu obrazlaže teološki: »Deus unus est et Christus unus et una Ecclesia et Cathedra una super petram Domini voce fundata. Aliud altare constitui . . . non potest.«¹ Još jasnije svjedočanstvo pruža nam sv. Jerolim: »Unum altare habet Ecclesia, sed altaria haeticorum plurima.«²

Uza svu teološku utemeljenost jednog oltara u jednoj crkvi, kasnija će stoljeća preći na praksu više oltara. Prvi su kršćani, doista, u tome

¹ Citirano prema: Mario Righetti, *Storia Liturgica*, sv. I, Milano (1964), str. 504.

² Isto mj.

vidjeli poganski običaj. Kasnije će taj običaj najprije prihvatiti heretici, kako smo upravo vidjeli iz gore navedenog citata sv. Jerolima. Zato se rano kršćanstvo odupire takvoj težnji. Međutim, počev od VI. st. pa nadalje, kršćani će ipak popustiti težnji umnažanja oltara, u čemu neki vide onu prastaru napast čovjeka da uz glavnog boga ima i druge, manje bogove. Čovjek je nekako sklon učiniti boga po vlastitoj mjeri, kako su to, npr., učinili Izraelci dok je ono Mojsije primao ploče Saveza na Sinaju (usp. Izl 32).

Pojava umnažanja oltara najprije se pojavljuje na području Galije. Jedan dokumenat iz karolinškog razdoblja smatra potrebnim naglasiti kako se u crkvi ne smije raditi više oltara. Dokumentat potječe iz IX. st., a upravo u tom razdoblju jedna crkva u Švicarskoj — crkva sv. Gala — već ima sedamnaest oltara. Kasnija stoljeća daju istu sliku. Značajniji pokušaj vraćanja jednom oltaru bit će onaj sa sinode u Pistoji (1786.). Pokušaj je, međutim, brzo propao, naišavši na osudu pape Pija VI., koji će tu propoziciju sinode nazvati kao »temeraria, perantiquo, pio, multis abhinc saeculis, in Ecclesia praesertim latina, vigenti ac probato mori injuriosa.«³

Tek će Uredba Pavla VI. poduzeti smjeliji korak u tom pravcu. Novi Rimski misal, doista, govori i o »drugim oltarima«, ali je očito da smjera praksi koja jasnije očituje simboliku izraženu jednim oltarom. U Uredbi Pavla VI. doslovno se kaže: »Drugih oltara neka bude manje. U novim crkvama valja ih postaviti u kapele koje su nekako odvojene od crkvene lađe« (br. 267). Nakana je očita: u jednoj crkvi jedan oltar koji predstavlja jednog Krista.

Ne misli se, dakako, time kazati da smjernice i odredbe Pavla VI. zahtijevaju rušenje suvišnih oltara u našim starim crkvama. Bio bi to već davno osuđeni arheologizam ili čudni puritanizam koji je, na žalost, učinio velike štete u nekim razdobljima crkvene povijesti. Mnoga umjetnička zdanja bila su iznakažena rušenjem starog i postavljanjem novog. Mi danas ispravno ocjenjujemo kako to novo nije uvijek bilo i bolje. Nakana novih smjernica usmjerena je pastoralno, i traži svoj prostor, ali je vrlo obazriva prema kulturno-umjetničkoj baštini minulih stoljeća.

Pitanje broja oltara nije jedino, a možda niti najvažnije pitanje vezano uz oltar. Želimo stoga još nešto reći o položaju oltara, o njegovom značenju i funkciji.

Položaj (smještaj) oltara bio je uvijek istaknut (mislimo na glavni oltar). Sve do VII. st., a u nekim krajevima, osobito na području Italije, sve do XIII. st., bio je licem okrenut prema puku. Nalazio se je u apsidi, na prijelazu između svetišta i crkvene lađe, ili nešto više prema dnu apsida, gdje je u crkvama bazilikalnog tipa bilo sjedište biskupa.

Poznati primjeri takvog položaja oltara još se nalaze u starim rimskim crkvama sv. Ivana Lateranskog i sv. Klementa. Što više, freske iz sv. Klementa, slikane u XI. st., pokazuju kako na takvim oltarima još

³ Isto mj., str. 506.

nije bilo ni svijeća ni raspela. Iz spomenute freske se vidi kako je oltar na sebi imao samo najnužnije: stolnjak, sveto posuđe i misal. Svijeće se tek oko 1100. god. stavljaju na oltar, a križ čak u XIII. st.

Dva su momenta, kako se čini, uvjetovala promjene u položaju i predmetima oltara. Prvi od njih je svakako sve veća udaljenost koja se postepeno počela isticati između vjernika i predvoditelja bogoslužja. Sve manje razumljiv latinski jezik tome je, dakako, pogodovao. Drugi je momenat više teološke naravi: teologija sakramenata sve se više udaljuje od pastoralna, što se osobito ističe u promatranju euharistijskog otajstva. Izvjesno teologiziranje sve više ide prema mistifikaciji Euharistije, pre-naglasujući njezin žrtveni karakter.

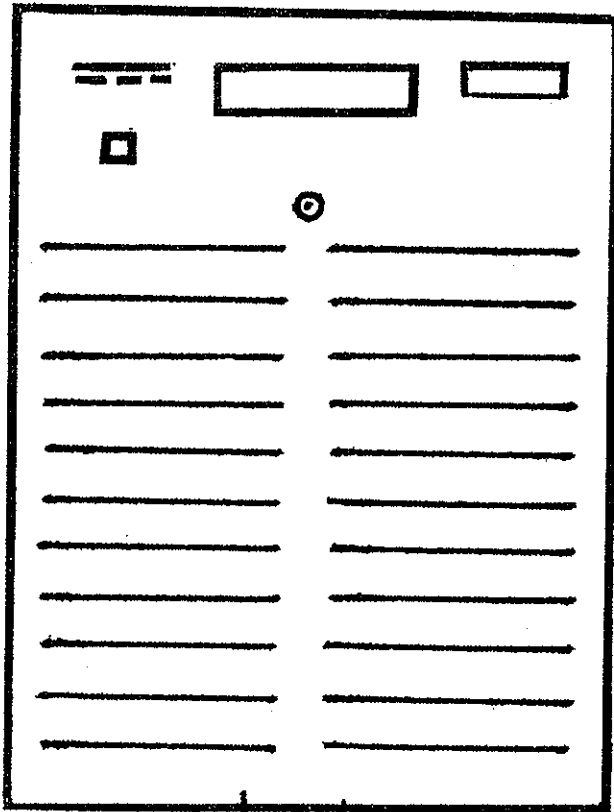
Teološki razvoj je, bez sumnje, obogatio sadržaj Euharistije i drugih sakramenata, a latinski jezik je zacijelo bio određena veza jedinstva. Ali, povijesno promatrano, danas nam je odviše jasno koliko se, pre-naglašavanjem tih elemenata, zapostavilo druge vidove, očito ne manje važne. S tim u vezi ovdje bi se moglo postaviti pitanje koje se izražava u dilemi: da li praksu određivati prema teoriji ili teoriju prema praksi odnosno: da li je prije teorija ili praksa? Mislimo da je i ovdje pravilnije zaobići takvu dilemu pa kazati: teorija i praksa moraju ići gotovo istovremeno, moraju se ispreplitati, moraju biti u trajnom dinamičkom odnosu. Čini nam se da bi, u logici s takvim postavljanjem stvari, bilo manje povijesnog skretanja na planu sakramentalne teologije i pastoralne liturgije da je teologija vodila više računa o pastoralnom odjeku, odnosno o životu. Između teologije i pastoralna, odnosno između teorije i života, moraju trajno postojati neki dodiri.

Položaj svetih mjesta nije bio bez utjecaja takvih teoloških stajališta. Nije ni danas, a čini nam se da nikad ne smije ni biti. Važno je samo trajno uspostavljati dodire između liturgijske teologije i liturgijskog pastoralna.

Govoreći o položaju oltara, Uredba Pavla VI. problem postavlja upravo pastoralno i teološki. U broju 262. Uredbe doslovno se kaže: »Glavni oltar neka se gradi odvojeno od zida da se može lako obilaziti i da se na njemu može vršiti služba licem prema narodu. Neka zauzima takvo mjesto da bude uistinu središte kamo se od sebe usređuje pažnja svekolike zajednice vjernika«. Odredba ima, kako vidimo, svoje pastoralno i teološko opravdanje: oltar mora biti nadomak vjernika, prisutan i umiješan u njihove molitve koje će, sa svoje strane, biti u tjesnoj povezanosti s njim, jer oltar predstavlja Krista, jedinog pravog predvoditelja zajednice. Stoga oltar mora biti uočljiv, istaknut, okrenut prema zajednici, mora govoriti svojom temeljnom postojanošću. Oltar zatim mora imati središnje mjesto. Misli se na prostorno, položajem središnje mjesto. To je važno i s pastoralnog i s teološkog vida: vjernici će najbolje vidjeti oltar i s njime biti povezani ako on bude »uistinu središte kamo se od sebe usređuje pažnja svekolike zajednice vjernika«. Osim izvanrednih okolnosti, ne postoji opravdani razlog odstupanja od

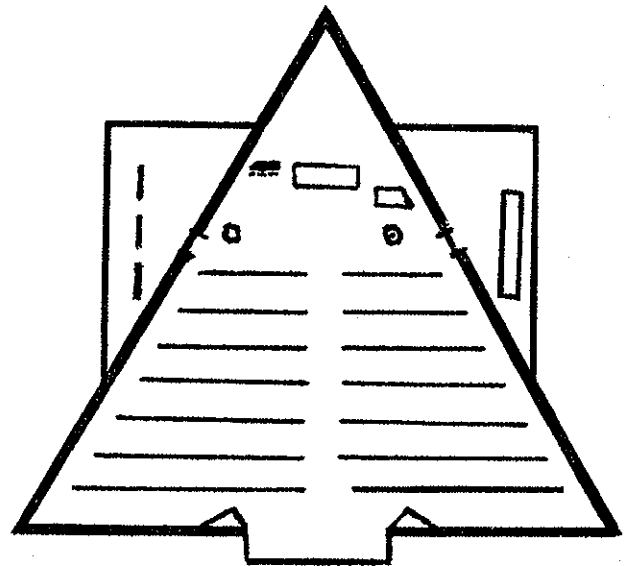
tog prostornog središta. Suvremena crkvena arhitektura, makoliko se razlikovala po formi od stare, uvijek će naći načina da sačuva oltaru središnje mjesto (vidi crteže 1—4).

kvadratni oblik

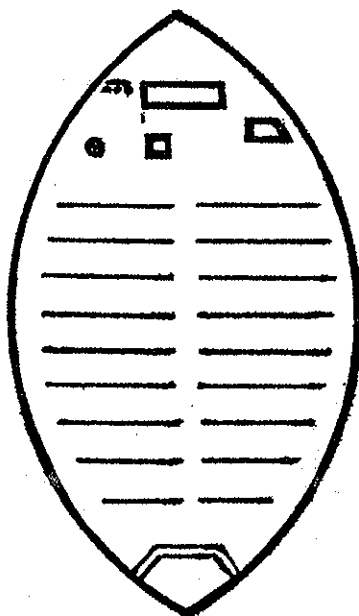
1

trokutasti oblik

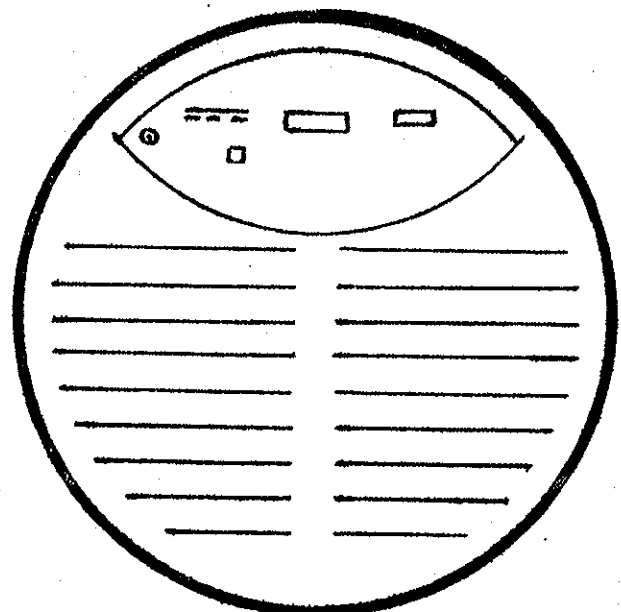
2

ovalni oblik

3

kružni oblik

4

S druge pak strane, arhitekturno (prostorno) središte, ujedno je teološki ispravnije. Oltar, naime, predstavlja Krista, te s tog razloga nikakvo drugo mjesto ne može bolje istaknuti i predočiti Krista koji mora imati središnje mjesto. Arhitektura crkve ne može biti nego Kristocentrična. Arhitektura crkava mora, dakle, imati polazište teološke naravi. Ona će gradnju crkve, barem idejno, započeti od položaja oltara, odnosno drugih svetih mjesta.

Teološka i pastoralna usređenost oltara, kako smo gore vidjeli, po sebi govori i o *značenju oltara*. Oltar je »Gospodnji stol«, kako se izražava i Uredba Pavla VI. (br. 257). Taj naziv sretno povezuje i snažno ističe dva izvorna značenja oltara: oltar je Krist i oltar je stol.

Iako se kroz duga stoljeća bio ustalio običaj, čak i propis, da oltar čuva tjelesa ili moći mučenika, treba jasno reći da »oltar nije grob; oltar je Krist«. ⁴ Uredba Pavla VI. stoga više ne nalaže nego samo preporuča običaj čuvanja moći mučenika ili svetaca u oltaru (usp. br. 266). Ono što se naglašava i nalaže u Uredbi nisu, dakle, moći nego posvećeni kamen. ⁵ Taj posvećeni kamen, koji je zapravo čitavi oltar kad je od kamena, predstavlja Krista, što se, u simboličko-tipskom smislu, povezuje s onim kamenom iz kog je provreo izvor i utazio nesnosnu žeđ izmorenim Židovima na putu kroz pustinju (usp. Izl 17, 6). Sv. Pavao će baš iz tog konteksta kazati: »Petra autem erat Christus« (1 Kor 10, 21).

Oltar je zatim stol, i to Gospodinov stol. Ne radi se o običnom kuhinjskom stolu niti o kakvom šanku. Dovoljno je sjetiti se da samo stolu-oltaru dugujemo poljubac, jer oltar je Krist.

U ranom je kršćanstvu stol Euharistije bio od drva. Kako je i moglo biti drugačije? Crkve su zapravo bile privatne kuće. Kameni stol nije mogao doći u obzir. On bi se teško mogao premještati, a mi iz povijesti znademo da pokretljivost drvenog oltara biva kao pravilo u stoljećima progonstva. Razlog je tome sasvim jednostavan i razumljiv: kršćani su progonjeni; nesigurni su u svom boravku. Oltar ne žele izložiti profanaciji pogana. Nose ga sa sobom. Zato su najraniji oltari vrlo maleni, tek toliki da se na njih može postaviti prinosne darove. Još i danas se može vidjeti primjer takvog oltara, ali samo oslikanog, u kapeli groblja sv. Kalista. ⁶

S proglasom slobode kršćana, oltar, kao i čitava crkvena arhitektura, ulazi u novu fazu: drvo se sve češće zamjenjuje kamenom, a s oltarom se sve češće povezuje relikvije mučenika. Dimenzije oltara ostaju relativno malene sve do IX. st. Oltari uglavnom imaju oblik stola pravilnog četverokuta.

Kamen je, eto, ušao u praksu i on će to ostati kroz duga stoljeća. Taj doprinos kršćanske tradicije potvrdit će i Uredba Pavla VI.: »U skla-

⁴ A. M. Roguet, *Poznavanje mjesta i objekta kulta*, u: *Uvod u teologiju*, KS, Zagreb (1972), str. 295.

⁵ Ovdje je govor o glavnom oltaru; za druge, sporedne oltare, kaže se očito da ne mora biti ni posvećeni kamen (usp. Uredba, br. 265).

⁶ usp. Mario Righetti, nav. dj., str. 492.

du s običajem i značenjem što je do nas došlo crkvenom predajom, ploča nepomičnog oltara bit će kamena, i to napravljena od prirodnog kamena. No ipak, može se, prema sudu Biskupske konferencije, uzeti i druga tvar, dolična, čvrsta i umjetnički obrađena« (br. 263). Oltar je onaj »lapis angularis« o kojemu govori Evandjelje (usp. Mt 21, 42). Oltar je simbol temelja, čvrstoće, on je litica, hridina, stijena. Takvoj simbolici materija kamena očito najviše odgovara.

Uloga oltara određena je već samim njegovim oblikom: oltar je stol za gozbu, stol za Euharistiju. Stoga smatramo da treba poštivati dinamiku svetih mjesta: oltar, naime, nije mjesto za sve što se u crkvi odvija. Ako je moguće, neka se na oltaru ne odvija ni služba Riječi, jer ova ima svoj stol (ambon). Još manje druge službe.

Čuvanje presv. Euharistije (tabernakul)

Oltar je središte Euharistije kao sakramentalnog čina, ali kršćanstvo od samih svojih početaka poznaje praksu čuvanja Euharistije. Crkva je, naime, zajednica svih krštenih, ne samo onih koji su sabrani oko oltara da slave Euharistiju. Crkva prvih stoljeća znade za mnoge zapreke onih koji su živo željeli sudjelovati kod euharistijskog stola. Misao na starce koji su uz najnevjerojatnija iskušenja izlagali živote za Krista, a zatim na bolesne ili zatvorene koji opet iz svojega dubokokršćanskog zajedništva dospješe u progonstvo, potiče upravitelje Crkava da kod slavljenja Večere Gospodnje misle i na njih. Svi oni žele postati dio, čest Euharistije. To i jest pravi i najglavniji razlog zašto je Crkva od prastarih vremena pohranjivala Euharistiju. Što se tiče načina i mjesta pohrane, bilo je to kroz povijest veoma različito.

1. U privatnim kućama

Mnogo je starih svjedoka koji svjedoče o toj praksi. Samo usput ističemo da o tome, kao o živoj praksi, govore npr. Tertulijan, Jerolim i drugi. Čak je još u VII. st. bilo dozvoljeno čuvati Euharistiju u privatnim kućama, o čemu nam svjedoči sv. Beda Časni. U tom razdoblju, međutim, Euharistija se već čuva i u crkvama.

2. U crkvama

Počevši od VI. st., i još više od VII., čuvanje Euharistije u crkvama sve više prevladava. Iako iz tog razdoblja postoje primjeri čuvanja Euharistije u privatnim kućama, očito je da se ta praksa napušta, da bi u VIII. st. gotovo sasvim nestala.

Mjesto pohrane u crkvi nalazilo se najprije u sakristiji (conditorium), kako nam to svjedoči Ordo Romanus I. U nekim će crkvama, kao u Milanu, sakristija to ostati sve do XIII. st. Međutim, u Francuskoj

i Njemačkoj već od VIII. st. nalazimo primjere čuvanja Euharistije na oltarima u crkvi. Kroz cijelo to razdoblje postoje također i tabernakuli u zidovima crkve, a zatim i viseći tabernakuli (golubice).

To relativno dugo razdoblje slobode s obzirom na mjesto čuvanja Euharistije, prekinut će Milanski koncil iz 1565. god. Taj koncil određuje da se Euharistija čuva na oltarima, a kasnije će Codex juris canonici odrediti da se Euharistiju čuva u tabernakulu na glavnom oltaru.⁷

Uredba Pavla VI. vruće preporuča da se Euharistiju čuva u kapeli prikladnoj za privatnu molitvu vjernika (usp. br. 276). Uostalom, već je poznata »Uputa o štovanju euharistijskog misterija« iz 1967. god. naglasila taj momenat. Iz oba dokumenta jasno proizlazi da glavni oltar — suprotno od onoga što je određivao Codex — nije čak ni prikladan za tu namjenu. Vrlo je poučno s tim u vezi stajalište Upute, u kojoj se doslovno kaže: »Glavni načini na koje je Krist prisutan u svojoj Crkvi postupno se očituju kod svetkovanja mise; prvo se njegova prisutnost pojavljuje u samom skupu vjernika okupljenih u njegovo ime; zatim u njegovoj riječi kad se čita i tumači Pismo te u osobi služitelja; najzad na poseban način pod euharistijskim prilikama. Odatle je, s obzirom na znak, više u skladu s naravi svetog čina da na oltaru na kojem se služi misa (misli se na glavni oltar, moja opaska) — Euharistijska Kristova nazočnost, koja je plod posvećenja pa se kao takva mora i pojaviti, ne bude, koliko je moguće, prisutna već od početka mise time što su svete prilike pohranjene u svetojhraništu« (br. 55).

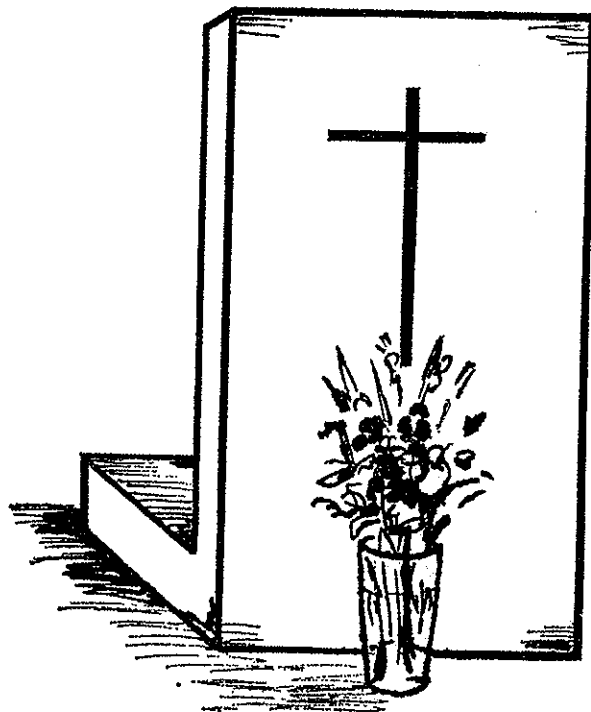
Kapela je zacijelo najidealniji prostor za pohranu Euharistije. Druga su rješenja uvijek propust ako je moguće ostvariti prvo, tj. pohranu Euharistije u kapeli. To preporučuju i teološki i pastoralni razlozi. Upravo citirani tekst Upute istaknuo je teološki razlog: oltar je mjesto Euharistije kao sakramentalnog čina, tabernakul je mjesto pohrane. S pastoralnog stanovišta Uputa »preporuča da se svetojhranište po mogućnosti smjesti u kapeli odjeljenoj od središnje glavne lađe crkve, osobito u onim crkvama gdje češće ima vjenčanja ili pogreba i u mjestima koje mnogi posjećuju zbog umjetničkog i historijskog blaga« (br. 53).

Dakako, kod gradnje crkava čitavu arhitekturu treba tako zamisliti da kapela bude organski povezana s crkvom. Ako se želi postići tu usklađenost s crkvom, kapela će biti postavljena u neposrednoj blizini glavnog oltara, kako bi se lako moglo pohraniti Euharistiju iza mise ili iz svetojhraništa uzeti hostije za pričest vjernika.

Prema Uredbi Pavla VI. tabernakul se može još smjestiti »na nekom oltaru ili izvan oltara na istaknutom i lijepo ukrašenom dijelu crkve« (br. 276). Takvo rješenje će najčešće doći u obzir kod preuređivanja starijih crkava.

⁷ usp. p. 1268, čl. 2; Kodeks, međutim, dopušta iznimke, koje su najčešće u katedralnim crkvama.

Mjesto navještanja Riječi Božje (ambon)

U starim bazilikama ambon je bio tako smješten kako bi se lako uspostavila povezanost s pukom i pjevačima. Uz oltar, koji je u središtu crkvenog prostora, ambon sa sjedištem predvoditelja ima posredničku ulogu.

U mnogim crkvama kršćanske starine, osobito u katedralama, postojala su dva ambona: jedan za epistolu, smješten nešto niže; drugi za Evanđelje, ukrašeniji i na nešto povišenom mjestu. Isusovim riječima htjelo se dati izrazitije mjesto. Danas se takvo razlikovanje napušta, iako se čitanju evanđelja posvećuje veća izvanjska pažnja (svijeće, kad). U stvari, radi se o jednoj te istoj Riječi Božjoj. Zato Uredba Pavla VI. opravdano naglašava da u crkvi postoji samo jedan ambon. Zbog uloge koju ima, s pravom mu se pridaje velika važnost. To traži dostojanstvo Božje Riječi (usp. br. 279). Uredba čak naglašava da ambon, po mogućnosti, ne bude »kakav obični pomični stalak« (isto), nego, poput stola Euharistije, stalno mjesto. Kada se još ima na umu da je ambon i mjesto navještanja homilije, onda je lakše razumjeti važnost stalnosti tog mjesta. Tu važnost ambona vrlo dobro opravdava J. Capellades kad kaže: »Tokom bogoslužja Riječi uspostavlja se dijalog u kojem okupljena zajednica, čitač i predvoditelj uzimaju ulogu prema razini vlastitog učešća, i to s punim pravom. Čini se da važnost bogoslužja Riječi treba u tom smjeru još jače produbiti. Treba, dakle, da mjesto odakle se ona navješta bude sve više istaknuto«.⁸

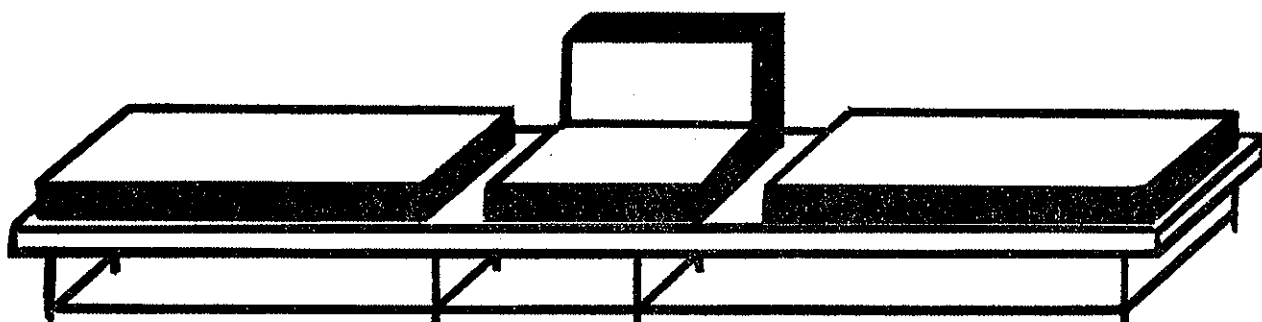
⁸ Guide des églises nouvelles en France, Cerf (1969), str. 41.

Sjedalo predvoditelja bogoslužja

Sjedalo predvoditelja liturgijskog zbora mora imati svoje mjesto u blizini oltara i ambona. To je mjesto u starim crkvama bilo vrlo istaknuto. Nalazilo se iza oltara, u dnu svetišta, na nešto povišenom mjestu. Predvoditelj je i odatle bio uočljiv za prisutne vjernike. Doista, u nekim starim crkvama (bazilikama) to mjesto je imalo odveć naglašen izraz trona basileus-a. Manje je sličilo na mjesto predvoditelja jednog crkvenog zajedništva.

Mjesto predvoditelja, dakle, mora biti istaknuto. Vidljivo odasvud. Odatle će predvoditelj pozdraviti sabranu zajednicu i izreći zbornu molitvu. Možda mu je stoga najbolji položaj odmah iza ambona ili između ambona i oltara. Ako pak arhitektura crkve ili prostorna udaljenost to ne dopušta, sjedalo predvoditelja može se postaviti na neko drugo istaknuto mjesto. Dakako, u svetištu. Jednostavnost u traženju oblika redovito će i estetski najbolje odgovarati (vidi crtež br. 5).

5

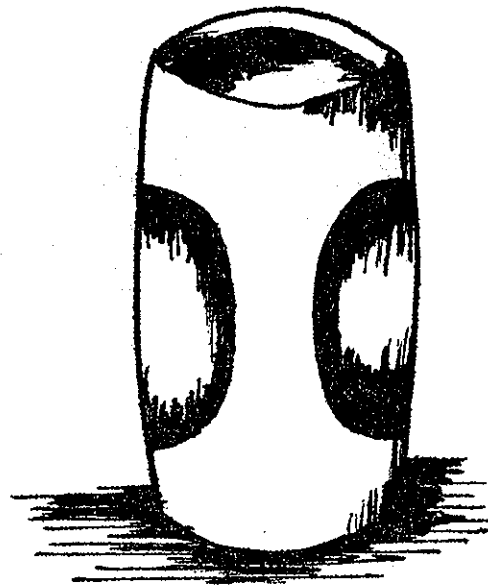
Mjesto za pjevače

Sve do XIII. st. mjesto za pjevače redovito se nalazilo u svetištu, iza ili ispred oltara. Postojala je vrlo tijesna veza između pjevača, predvoditelja i okupljene zajednice vjernika. U stvari, pjevači su, u liturgijskom smislu, imali izrazito posredničku ulogu: pjevanjem ili recitiranjem određenih dijelova mise ili bogoslužja povezivati vjernike s predvoditeljem zbora. Taj posao je obavljala tzv. »schola cantorum«, koja će se tek s uvođenjem polifonije u crkvu (XIII. i XIV. st.) pomalo odvojiti i udaljiti od mjesta i uloge koja joj pripada u bogoslužju. Za vrijeme baroka bit će posve istisnuta. Tako će i mjesto pjevača i narav pjevanja otići u jednom drugom smjeru, očito ne u skladu s poimanjem bogoslužja naroda Božjeg.

Barokna namjena pjevačkog zbora sasvim je neodrživa s liturgijskog stajališta. Već tamo od početaka liturgijskog pokreta («Tra le solecitudini» iz 1903. god.) naglašava se aktivno sudjelovanje vjernika u bogoslužju. Takvom sudjelovanju pjevači bi trebali doprinositi gotovo toliko koliko i sam predvoditelj zajednice. Uredba Pavla VI. stoga opravdano traži da »pjevački zbor bude smješten ondje odakle će jasno doći do izražaja njegova narav, to jest da on sačinjava dio okupljene zajednice vjernika i da u njoj vrši posebnu ulogu. Mjesto mora uz to olakšavati izvođenje liturgijske službe, a pojedinim članovima omogućavati potpuno, to jest sakramentalno sudjelovanje u misi» (br. 274).

Najprikladnije mjesto za pjevače bit će, dakle, negdje na domaku predvoditelja i vjernika. Predvoditelj s pjevačima predvodi slavlje kojemu prisustvuju vjernici. Ta tri elementa liturgijske zajednice moraju biti u trajnom dinamičkom odnosu.

Mjesto kršćanske inicijacije (krsni zdenac)

Preostaje nam još jedno važno liturgijsko mjesto: *krstionica ili krsni zdenac*. Od skrivenog i ponešto zapostavljenog sakramenta, krštenje doživljava svoju izvornu vrijednost i veličinu.

Već Tertulijan i Hipolit (III. st.) govore o obredima kršćanske inicijacije. To je razdoblje kada se sakramentat krštenja obavljao uranjanjem. Zato je u to vrijeme krtionica posebna zgrada, odvojena od crkve. Bio je potreban relativno velik i poseban prostor.

Kako je nestajala praksa krštenja odraslih koji su se krštavali uranjanjem tako se krtionica približavala crkvi i poprimala drugi oblik. Obred se počelo obavljati polijevanjem. U tu svrhu je bio dovoljan

i manji zdenac. On je našao svoje mjesto kod ulaza u crkvu, što je i simbolički dobro odgovaralo: krštenjem se »ulazi« u Crkvu.

Sakrament inicijacije u nekom je smislu samostalan. On je prvi, osnovni, početni. Drugi sakramenti ovise o njemu. Nevaljani su bez njega. Odatle i razumljiv naglasak koji Crkva pridaje mjestu tog sakramenta. Kako smo gore djelomično pokazali, Crkva je uistinu od najranijih vremena naglašavala posebnost onog mjesta gdje vjernici postaju članovi Kristove Crkve. Polazeći s tog stajališta, naša Biskupska konferencija s tim u vezi određuje: »Krstionica, ili mjesto gdje krsno vrelo provire ili stoji, neka služi jedino za sakrament krštenja i neka bude posve dolično«. ⁹

Novi obred krštenja stavlja naglasak na još jedan, prilično zaboravljeni vid tog sakramenta: obred sakramenta krštenja ne obavlja se samo za krštenika i kumove nego je događaj za cjelokupnu kršćansku zajednicu. Zajednica vjernika mora biti prisutna kod primanja novog člana Crkve. »Bilo da se nalazi u nekoj kapeli, u crkvi ili izvan crkve, bilo u nekom dijelu crkve naočigled vjernicima, krstionica ima biti uređena tako da omogućuje sudjelovanje mnogih«. ¹⁰ Red krštenja čak predviđa i preporuča da se obred tog sakramenta obavlja preko nedjeljnog euharistijskog slavlja, pred nazočnom župskom zajednicom.

Takvo poimanje sakramenta kršćanske inicijacije određuje i mjesto gdje će se obavljati. Više to ne može biti posebna zgrada niti mjesto kod ulaznih vrata, iako nikakav propis to ne zabranjuje. Crkva želi preko zajednice vjernika primiti novo stvorenje u svoju obitelj. Gdje, dakle, postaviti krstionicu ili krsni zdenac?

Promatrano s teološko-pastoralnog stajališta, krsni zdenac će najbolje stajati u blizini i u odnosu s oltarom. Kažemo u blizini, ne uz oltar. Nova crkvena arhitektura pruža u tome različita rješenja. Nekada su ona vrlo siromašna i krivo postavljena, ali ima i dobrih. Krštenje je uvod u druge sakramente, poglavito Euharistiju. Zato će mu prikladno mjesto biti kapela ili prostor u blizini glavnog oltara (vidi crteže br. 6 i 7). ¹¹

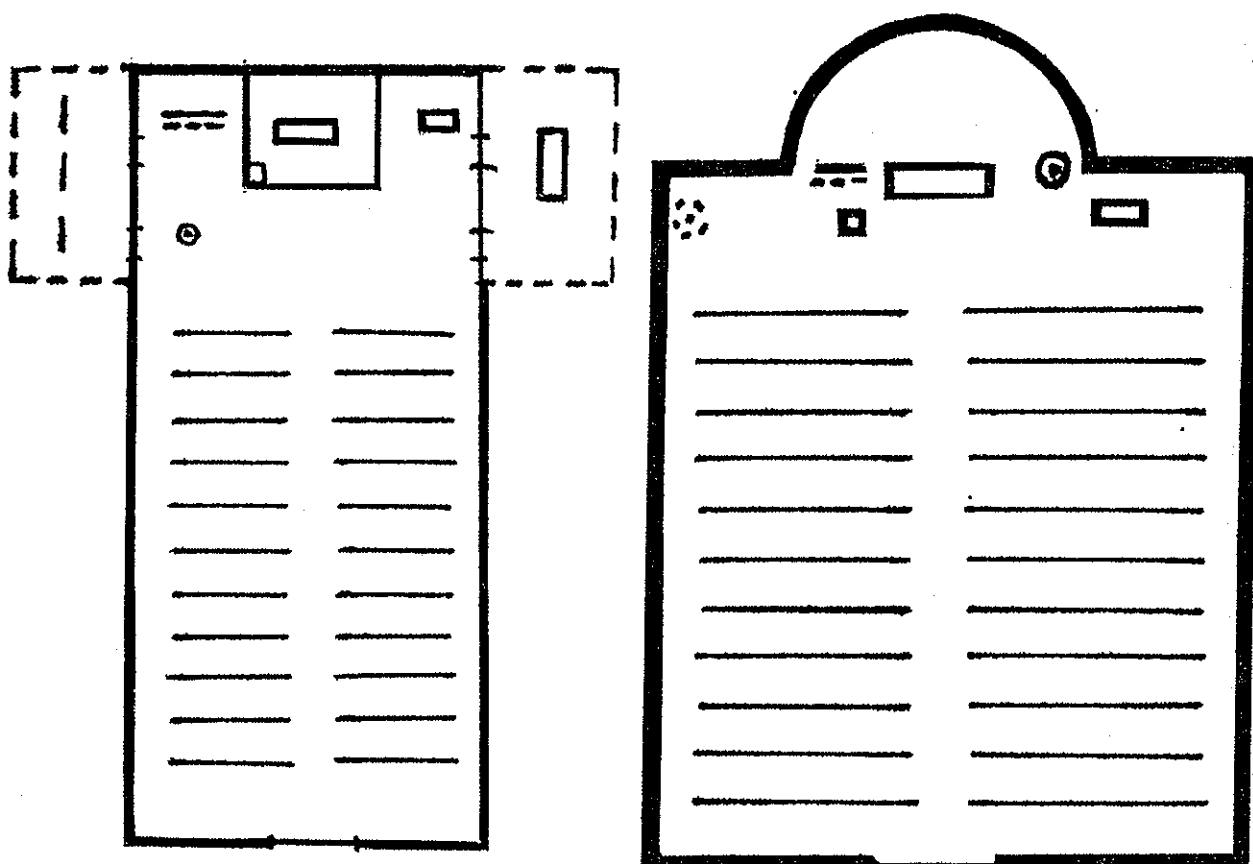
Krsni zdenac, u svakom slučaju, mora imati svoj prostor. Zato mu nije mjesto odmah uz oltar, na razini prezbiterija, jer je to prostor za Euharistiju; nije mu mjesto niti uz ambon ili sjedalo, jer je to prostor za navještaj Riječi; nije mu mjesto niti uz tabernakul, jer je to mjesto za pohranu Euharistije.

Raspored pojedinih mjesta u crkvi polazi od njihovog teološkog i pastoralnog sadržaja. Odatle mora započeti i idejno poimanje gradnje crkve ili prilagođivanje starijih crkava novim liturgijskim smjernicama. Sve to podjednako vrijedi za gradnju novih kao za obnovu starih crkava.

⁹ Kršćanska inicijacija, u Redu Krštenja, br. 25.

¹⁰ Isto mj.

¹¹ U jednom nedavnom razgovoru na tu temu, vlč. Bavčević, predložio je mjesto koje bi, s pastoralnog stajališta, još bolje odgovaralo: ispred oltara (i ispred svetišta) a pred zajednicom vjernika; tu bi mogao biti zaokružen i skladno omeđen prostor s krsnim zdencem (vidi crtež br. 7). Kod takvog bi ostvarenja trebalo pripaziti da krsni zdenec ne bude zapreka prilazu do stola Gospodnjeg.

6

7

Ipak, neka načela se postavljaju sama od sebe kod prilagođivanja starijih crkvenih zdanja, osobito kad je riječ o objektima povijesno-kulturnog i umjetničkog značenja. Navodimo neka od tih načela.¹²

1. U cilju boljeg ulaženja u liturgijski sadržaj, kako ga je zamislio Koncil i pokoncilske liturgijske smjernice, svako preuređenje crkvenog prostora mora poštivati sklad arhitekture i jedinstvo sklada. Ovdje se po sebi nameće potreba stručnjaka, koji će, s najmanje štete i uz najbolji doprinos, obaviti posao.

2. Prije nego se iz crkve ukloni neki predmet treba biti posve osvjedočen o suvišnosti i maloj vrijednosti dotičnog predmeta. I taj se posao ne može obaviti bez stručnjaka.

3. Svaki novi predmet ili djelo koje se unosi u crkvu, osobito ako je crkva stara, mora se, uz stvarnu umjetničku vrijednost, harmonično uklopiti u ambijent.

4. Kod preuređenja starih crkava posebnu pažnju treba posvetiti uređenju svetišta, tj. oltaru, ambonu, sjedalu, tabernakulu, te krstionici i pjevalištu.

¹² usp. *l'Art sacré*, br. 9—10 (1965), str. 9.

Često se događa da se novi oltar, okrenut prema puku, postavlja u neposrednoj blizini starog. Takvo rješenje nije u skladu ni s liturgijskim normama, niti s umjetničkim ukusom.

5. Konačno, ako odmjereni ukus traži da se oslobodimo suvišnih elemenata bez vrijednosti, ne smije se dozvoliti da se crkveni prostor liši svakog ukrasa te da se, pod izlikom čistog ukusa, crkvu pretvori u hladnu dvoranu bez duše i nadahnuća. Crkveni prostor mora govoriti. Važno je samo da taj govor bude usmjeren prema središnjem mjestu (prema svetištu) ili da bude u nekom dijalogu s njim.

OLTAR »PREMA PUKU«

Kad je oltar bio prema zidu prezbiterija a svećenik okrenut leđima puku, kritiziralo se taj položaj koji je izolirao svećenika od zajednice vjernika.

Oltar prema puku »zorno« je povratio pojam Božje obitelji oko žrtvenog stola: vjernici u lađi; kler, čitači, akoliti u prezbiteriju; svećenik s poslužnicima na oltaru. Sve je uredno i harmonično.

No, svi u to nisu uvjereni. Zajednica je vjernika, prema nekima, još uvijek odsutna. Trebala bi se još više približiti oltaru, okružiti oltar. Tako, malo po malo, kad vjernici zauzmu prezbiterij, moraju nestati »klerici«. Ne mora više postojati prostor za samog svećenika pred zajednicom vjernika. Svi vjernici moraju biti celebranti sa strana jedinoga svećenika.

Tada će svi biti okrenuti prema zajednici koja ne opstoji. To bi bilo isto kao da je svećenik okrenut prema zidu.

Nalazimo se pred neshvatljivim i konfuznim pretjerivanjem. Poslije nego se toliko borilo da bismo imali oltar prema puku, dolazi se do toga da se on odbacuje kao »zapreka« punom ostvarenju jedinstvene svećeničke obitelji. To je u stvari nijekanje prave i istinske razlike između ministerijalnog svećeništva i općeg svećeništva.

»Notitiae« 104 (1975) 118.